

Felles møteplass – byggestein for robuste lokalsamfunn

KARI KARSRUD KORSLIEN
HØGSKOLELEKTOR, VID VITENSKAPELIGE HØGSKOLE
kari.korslien@vid.no

Innledning

Denne artikkelen løfter fram betydningen av felles møteplasser i arbeidet med å skape tillit og tilhørighet i mangfoldige lokalsamfunn. Jeg bruker erfaringene fra bydel Søndre Nordstrand i Oslo og samarbeidsforumet "Forum for dialog og samarbeid". Bydelen Søndre Nordstrand har gjennom Oslo Sør-satsningen jobbet aktivt for å støtte opp om ulike tiltak for å styrke lokalt fellesskap. Det ble også framhevet i intensjonsavtalen om Oslo Sør-satsningen, som ble inngått i 2008 mellom staten og Oslo kommune: "Hovedformålet er å forsterke integrering og inkludering, samt å bedre folkehelsen og løse bomiljøutfordringer i bydelen" (Søndre Nordstrand 2015: 28). I denne artikkelen gir jeg først en kortfattet redegjørelse for hva Forum for dialog og samarbeid er og hva de arbeider med. Deretter drøfter jeg forumets tillits- og tilhørighetspotensial. Her benytter jeg distinksjonen mellom personlig tillit og systemtillit (Grimen 2009). Artikkelen tar utgangspunkt i Yrkesetiske retningslinjer for diakoner, som oppfordrer til samarbeid. Diakoner skal ifølge retningslinjene søke sammen med andre samfunnsaktører og kjempe for å endre strukturer i kirke og samfunn i den hensikt å fremme likeverd, menneskelivets ukrenkelighet, rettferd og fellesskap der disse verdier trues (Det Norske Diakonforbund 2014:17).

Det knytter seg ulike forventninger til forumets praksis. På den ene siden skal de arbeide for å skape et trygt lokalsamfunn, og på den andre skal de virke kriminalitetsforebyggende. Artikkelen er opptatt av politiets rolle i det lokale samarbeids- og dialogarbeidet, men også betydningen av tros- og livssynsorganisasjoners deltakelse og i den forbindelse betydningen av diakonal medvirkning.

I arbeidet med forskningsprosjektet "Youth at the Margins" var Søndre Nordstrand bydel en av studiens caser. "Youth at the Margins", eller YOMA som det forkortes til, er en sammenliknende kvalitativ studie av utsatt ungdoms forhold til religiøse organisasjoner i Norge, Finland og Sør-Afrika (Swart 2013). Det ble i den forbindelse foretatt intervjuer av politi og representanter fra trossamfunn som deltok i Forum for dialog og samarbeid. Denne artikkelen baserer seg på utdrag av intervjuer foretatt i forbindelse med YOMA-studien. I tillegg til en kort presentasjonsbrochure om forumet (Bydel Søndre Nordstrand, udatert) benytter artikkelen seg også av "Aktivitetsrapport for Oslo Sør – Satsningen" (Søndre Nordstrand 2015), og "Handlingsprogram 2016-2019: Kriminalitets- og rusforebygging blant barn og unge" (Oslo kommune og Oslo Politidistrikt 2016) som omtaler forumets virksomhet.

Forum for dialog og samarbeid i Søndre Nordstrand

Forum for dialog og samarbeid ble opprettet i 2011. Formålet var å skape rom for forståelse i et mangfoldig samfunn og bidra til et trygt og godt nærmiljø for alle. I en presentasjonsbrosjyre fra bydelen vektlegges at forumet skal styrke beredskapen slik at ressurser forenes, og man lettere kan nå frem til hverandre. Forum for dialog og samarbeid ledes av politiet og bydelens SaLTo-koordinator. SaLTo er en samarbeidsmodell mellom Oslo kommune og Oslo politidistrikts kriminalforebyggende arbeid blant barn og unge. Forkortelsen står for Sammen Lager vi et Trygt Oslo (SaLTo). Andre faste medlemmer i Forum for dialog og samarbeid er representanter fra bydelsutvalget, bydelsadministrasjonen og bydelens religiøse miljøer. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) er representert, og andre organisasjoner som jobber på mangfoldsfeltet. I forumet får deltagerne muligheter til å møtes på tvers av ulike virksomheter. Utfordringer kan drøftes og erfaringer deles. Representantene får muligheten til å lære hverandre å kjenne. En deltaker på forumet uttalte i intervju i forbindelse med YOMA-studien: "Forumet starter alltid med at man tar en runde 'hva skjer hos dere'; så sier vi litt om hva som skjer hos oss." Det å møtes regelmessig gir en anledning til å spre viktig informasjon. "... vi får møte politiet og bydel og sånne ting og får høre litt hva som rører seg, som ikke vi ser så godt, og det er jo en del utfordring i forhold til ungdom og ungdomsmiljø," sier deltageren videre. Representantene som ble intervjuet i YOMA-studien, erfarte at det var betydningsfullt å vite om hverandre og få kunnskap om hva de ulike aktørene holdt på med, og det bidro til å synliggjøre flere samarbeidsmuligheter.

Det som var utgangspunktet for opprettelsen av forumet i 2011, var en tragisk hendelse i nærmiljøet høsten 2010. I ulike intervjuer i YOMA-studien ble det stadig referert til den tragiske hendelsen. En familiefar tok livet av seg og sin familie (NTB-tekst 24.09. 2010). I håndteringen av situasjonen lokalt erfarte de involverte at imamer og prester hadde mye til felles og kunne være til hjelp for hverandre. Kirken åpnet dørene, og andre trossamfunn kunne benytte deres

lokaler. Bydel, politi og trossamfunn viste at de kunne samarbeide om felles utfordringer i nærmiljøet. Men hendelsen hadde synliggjort behovet for tettere kommunikasjon, og idéen om et forum med representanter fra bydelsutvalg, bydelsadministrasjonen, bydelens ulike religiøse miljøer, fra IMDi og organisasjoner som jobber på mangfoldsfeltet, tok form. Forumsdeltakerne kom sammen på initiativ av politiet.

I Handlingsprogram 2016–2019 om Kriminalitets- og rusforebygging blant barn og unge i Oslo finner vi en presentasjon av Forum for dialog og samarbeid under innsatsområdet "Forebygging, beredskap og oppfølging – hatkriminalitet og voldelig ekstremisme". I tiltak 28 nevnes Samarbeidsforum mellom politi, bydel, trossamfunn og organisasjoner. Oslo har tre ulike samarbeidsfora, og ett av disse er Forum for dialog og samarbeid i Søndre Nordstrand. I beskrivelsen går det fram at det i regi av de ulike samarbeidsfora har vært arrangert seminarer, workshops, konferanser med mer (Oslo kommune og Oslo politidistrikt 2016: 17). Under punkt 6 i handlingsprogrammet, som omhandler informasjon, kunnskapsutvikling og kunnskapsoverføring, sorterer dialogmøter, seminarer og kurs. På møtene i Forum for dialog og samarbeid i Søndre Nordstrand var temaene i 2015 blant annet terrorangrepet i Paris, Pegida-marsjene og spesielle utfordringer i lokale ungdomsmiljø (Søndre Nordstrand 2015).

Andre samarbeidsmodeller

Flere ser på samarbeid som en ressurs for lokalsamfunnet. Hvem som inngår i samarbeidet kan variere, og arbeidet kan initieres og utformes på ulike måter. I Romerike politidistrikt har man formalisert samarbeid med aktører fra trossamfunn, frivillige organisasjoner og kommunene gjennom et "Beredskapsforum" (Politiet 2015). "Politiråd" er et annet tiltak som etableres flere steder i landet, og som inngår i kriminalforebyggende arbeid. Politiet er tydelige rådgivere for kommunene når det gjelder forebygging. I samtlige kommuner i Vestfold politidistrikt er det etablert politiråd. Det presenteres som et samarbeid på flere nivå mellom kommune og lokalt politi, forankret hos den enkelte ordfører og lensmann/stasjonssjef samt politi-

mester. Politiråd – med SLT (samordnende lokale kriminalitetsforebyggende tiltak) eller TLS (trygge lokalsamfunn) som grunnmur – skal bidra til at riktige tiltak raskt settes inn overfor ungdom i risikosonen (Politiet 2007).

Trossamfunn kan ta initiativ til økt samarbeid. Kirkemøtet behandlet "Religionsmøte og dialog" i sak 15/16. Kirkemøtet understreker at satsingen på dialog bør finne sted i alle bispedømmer og forankres i menigheter over hele landet. Det er ønskelig med en offensiv satsing på kompetansebygging om religionsdialog. Derfor bør det være kirkelige sentre for tros- og livssynsdialog i alle bispedømmer. I de bispedømmer der det i dag ikke finnes et slikt senter, bør det ifølge Kirkemøtes vedtak etableres. Etablering kan gjøres gradvis gjennom midler til stillinger som er dedikert til arbeidet med dialog, nettverksbygging og kompetanseheving innen dette utviklingsfeltet. Kirken er gjennom satsningen opptatt av å være samfunnsrelevant og i takt med utviklingen, og hevder at en igangsettelse av dette arbeidet haster for om mulig å etablere landsdekkende strukturer og kompetanse (Kirkemøte 2016).

Den norske kirke er med i Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn. Det er et multilateralt samarbeidsforum mellom de 14 største tros- og livssynssamfunn i Norge og disse har lokale livssynsråd i Norges største byer (Den norske kirke 2017). Samarbeidsrådet for tro og livssyn i Groruddalen er et eksempel på denne typen arbeid og hadde i 2015 samlet ungdom og ledere fra tre ulike trossamfunn. De har arrangert felles dialogkonferanse, i det som har vist seg å være et viktig tverreligiøst samarbeid lokalt. Dialogkonferansen i Groruddalen speiler et bredt samarbeid der trossamfunn, politiet og politikkere inngår (Aktiv i Grorud 2015).

Utgangspunktet for initiativet på Søndre Nordstrand var en tragisk hendelse som lokalsamfunnet sto overfor, der etablerte virksomheter ble utfordret til å samarbeide lokalt. Politiet hadde en legitim rolle som koordinator i en vanskelig situasjon. Det var behov for at alle bidro. I politiet var det vilje til handling, og politiet hadde også tilstrekkelig tillit i miljøet til at forumet kunne bli realisert.

Politiet som initiativtaker

På konferanser der forskningsresultater fra YOMA-studien er blitt delt, har Forum for dialog og samarbeid vært sett på med stor interesse. Det at politiet nyter så stor tillit, har vakt oppsikt. Det har blitt hevdet at i sørafrikanske storbyer ville en slik etablering knapt kunne funnet sted på grunn av tillitssvikt. Forskning gjort av Nadine Bowers du Toit nyanserer bildet. Når lokalsamfunnet er utsatt og utrygt, må menighetene vurdere om de har kapasitet til å gå inn i ukjent terreng. I midlertid vil et større samarbeid med frivillige organisasjoner ruste menigheten til innsats (Bowers du Toit 2017). Det virker som om politiet i Søndre Nordstrand har vært godt integrert og har hatt god lokalkunnskap. Den tragiske hendelsen som forskere i YOMA-studien ofte fikk referert i sine feltbesøk i bydelen Søndre Nordstrand, kan se ut til å ha vært en vesentlig drivkraft til utviklingen av forumet og en vesentlig årsak til at frivillige organisasjoner og trossamfunn takket ja til invitasjon fra politiet. Lokalsamfunnet, som hadde opplevd en kritisk situasjon, trengte å samarbeide, og derfra valgte de involverte å opprettholde kontakten og videreutvikle samarbeidet. Med dette utgangspunktet kan det nå se ut til at de arbeider proaktivt og forebyggende med stor grad av involvering og legitimitet. Dialogmøter avholdes på ulike steder i bydelen i samarbeid med trossamfunn og ulike lokale organisasjoner. Arbeidsformen er dynamisk og fleksibel. Ett møte kan være lagt til moskéen, ett til kirken, ett annet til bydelsadministrasjonen. Forumets virksomhet får dermed flere forankringspunkter geografisk og organisatorisk, mens kunnskap deles og tilhørighet, fellesskap og tillit bygges.

Samarbeid i sammensatte områder

Søndre Nordstrand er en bydel med stort mangfold. Omlag 51 % av de 37.100 innbyggerne hadde i 2014 innvandrerbakgrunn. De kom fra 147 ulike land (Wiggen mfl. 2015: 113). Det er dette som utgjør konteksten til Forum for dialog og samarbeid. Jeg har reflektert rundt hva som spiller inn i utviklingen av Forum for dialog og samarbeid i tillegg til det emosjonelle utgangspunktet, erfart tillit og fellesskap. Det at forumet ble etablert i kjølvann av en krise i lokalsamfunnet,

kan ha hatt en avgjørende betydning. Sårbarheten utfordret de etablerte oppfatningene av tillit og det Luhmann kaller "en fortrolig verden" (Grimen 2009: 99). Men det er rimelig å anta at den mangfoldige konteksten også spiller inn i forhold til det relasjonelle og tillitsskapende samarbeidet. Luhmann definerer tillit som tiltro til egne forventninger (Grimen 2009: 93). Tilliten hjelper mennesker til å handle i situasjoner som er preget av utilstrekkelig informasjon og usikkerhet og risiko knyttet til konsekvensene av handlingene (Luhmann 2005). Ifølge Grimen gir tillit, slik Luhmann ser det, en form for indre sikkerhet, noe som øker toleransen for ytre usikkerhet (Grimen 2009). Tillit er dermed med på å redusere kompleksiteten. Det er rimelig å anta at en tragisk hendelse som det emosjonelle utgangspunktet kan ha bidratt til en positiv innstilling og atmosfære for samarbeid i en mangfoldige og sammensatt kontekst.

Det er noe flertydig ved bydelen som kontekst. Bydelen er en administrativ enhet, men geografisk sammensatt. Bydelen består av delbydelene Mortensrud, Bjørndal, Hauketo/Prinsdal og Holmlia (Aguilar 2011). Bydelen som er en av Oslos mest hurtigvoksende, danner ikke et naturlig sentrum sett utenfra. Det er delbydelene til sammen, som utgjør Søndre Nordstrand. Det er derfor et interessant grep når dialogmøtene arrangeres på ulike steder i bydelen Søndre Nordstrand. Utviklingsarbeidet knyttet til dialog og samarbeid vokser ut fra ulike geografiske områder og kontekster innenfor den administrative og geografiske enheten som bydelen utgjør. Atmosfæren for samarbeid oppstår og utvikles med utgangspunkt i flere ulike miljøer i bydelen.

Atmosfære og handlingsrom

Trossamfunnene har ulike betingelser i bydelen. Kirketomter kan være regulert inn i området, mens moskéer og andre hellige hus er det i mindre grad tatt høyde for. Det er en tydelig forskjellsbehandling. En regulert kirketomt skiller seg fra øvrig bebyggelse, mens en moské eller frimenighet i en vanlig boligblokk gir andre signaler. Det forsterker det sammensatte og uferdige ved bområdet når NAV, moskéen og frimenigheten er i samme bygg som puben på hjørnet. Når den sveitsiske arkitekten Peter Zumthor beskriver

atmosfære, tar han utgangspunkt i den følelsen som griper tak i oss i møte med objekter rundt oss (Zumthor 2006). Materialene som brukes, lyssettingen, lydene, stedets puls og samspillet mellom disse, påvirker atmosfæren.

Til forskjell fra diakonien som tradisjonelt vektlegger den mellommenneskelige relasjonen i omsorg for nesten, lar arkitekten oss fokusere på det som omgir oss. I hans beskrivelser møter vi bygninger, lyder og lukt fra gjenstander rundt oss, som skaper en atmosfære vi ikke hadde vært i stand til å framskaffe uten gjenstandenes nærvær. Gatekrysset, trafikken, hushjørnene, alt er med. Arkitekten betegner atmosfæren som "Magic of the Real" (Zumthor 2006: 19). Det "magiske ved det virkelige" i Søndre Nordstrand enten det gjelder kirkene, moskéene eller bydelen, vil jeg hevde, er det sammensatte og uferdige. Det uferdige og sammensatte kan signalisere en mangel ved konteksten, men den kan også skape en åpning for tillit, en åpenhet for medvirkning og deltagelse. En atmosfære lages ikke av mennesker alene, men vil påvirkes av de materielle betingelsene som omgir dem. Det understreker at i møtet mellom mennesker spiller konteksten de inngår i, en vesentlig rolle. Objektene vi omgir oss med, bygninger og gjenstander virker inn på atmosfæren for tillit og tilhørighet. I tilfellet Søndre Nordstrand er atmosfæren som det sammensatte og uferdige på sett og vis både kontekstavhengig og uavhengig når det gjelder dialogmøter. Stedene de møtes, omgivelsene de møtes i, skifter, men menneskene blir kjent med hverandre innenfor ulike rammer og kontekster.

I bydelen er ikke det lokale klart definert, og bygningsmassen klarer heller ikke helt å hjelpe til med å definere området som en enhet. Enkeltbygg som skole og kirke og nye moskéer kan bidra til å definere, men ikke nødvendigvis samle slik som tilfellet er ved større planlagte og arkitekttegnede bygg og områdeutbygginger. Man kan spørre seg hva som skulle bidratt til en større grad av helhet, men i dette området er heller ikke det entydig. Behovet for å samle og klassifisere skjer snarere i etterkant enn i forkant. For hvem hadde sett for seg at bydelen skulle vokse seg så stor og ha den sammensetningen som den har fått? Hva den vil bli, vil kun framtiden vise. Men det viser seg også at i disse omgivelser

klarer forumet gjennom dialogmøter å skape et fleksibelt handlingsrom for samarbeid. Slik sett kan man påstå at stedet har en nerve med en atmosfære selv om den ikke viser tilbake til klare definerte punkter i omgivelser som støtter opp om et sentrum. I forhold til tillit bygges personlig tillit gjennom å bli kjent og den gjestfrie og åpne invitasjonen til trossamfunn og organisasjoner i bydelen, den flate organiseringen og kontaktflaten som dannes, gjør at det også utvikles en form for systemtillit til bydelen. Det bidrar til robuste lokalsamfunn og det er grunn til å hevde at atmosfæren for samarbeid utvikles også på systemnivå.

Utfordringer knyttet til samarbeidet

Fortellingen som ligger til grunn for opprettelsen av forumet kan endres på sikt. Utfordringer knyttet til radikaliserings og ekstremisme kan lett få større fokus. Forståelsen av forumets bidrag lokalt kan dermed bli mer omdiskutert. Fortellinger basert på behovet for kriminalitetsforebygging kan være vanskeligere å gi tilslutning til enn fortellingen basert på en personlig tragedie. Det kan oppstå en ubalanse mellom vektleggingen av samordnende lokale kriminalitetsforebyggende tiltak og tiltak for trygge lokalsamfunn. Det kan skje en målforskyvning. Med et fokus på det som eventuelt måtte true fellesskapet, kan det skapes en ny atmosfære og andre betingelser for dialog og samarbeid. En negativ konsekvens kan være et overdrevent fokus på det som truer lokalsamfunnet, mer enn det som åpner opp for samarbeid. Erfaringene fra Sør-Afrika viste også at usikkerheten fører til at menigheter vegret seg mot felles innsats lokalt når problemene tårnet seg opp. Det blir vanskeligere å orientere seg og vite hvor man kan begynne (Bowers du Toit 2017). Fortellinger knyttet til radikaliserings og ekstremisme har allerede i dag flere fortolkninger. Lite kunnskap om hva som egentlig foregår, skaper fordommer. En ensidig vektlegging av det kriminalforebyggende arbeidet kan bidra til å avgrense et felles ansvar for trygge lokalsamfunn basert på tillit og tilhørighet. Forumet kan ved en målforskyvning få en utilsiktet avgrensning og kontrollfunksjon. Det som var politiets legitimitet, nemlig omsorgen for beboerne og tryggheten for alle i lokalsam-

funnet, kan stå i fare for å reduseres ved større innslag av kontroll.

Det er også verdt å merke seg at ved omstrukturering av politiet i større distrikt kan den tillit som bygger på lokalkunnskap i nærmiljøet, reduseres og individualiseres. En politikontakt lokalt vil kunne få et mye større ansvar på sine skuldre enn et politi som samlet kjenner området de opererer innenfor. Det samme gjelder menighetene. Diakonalt arbeid baserer seg på lokalkunnskap. Ved organisering i større enheter kan arbeid med tillit og tilhørighet få vanskeligere kår. Det ligger et stort potensial i arbeid med tillit og tilhørighet lokalt i samarbeidsrelatert arbeid. Når den personlige tilliten utvikles gjennom gjensidig dialog og samarbeid etableres flere samarbeidsmuligheter med rom for aktivitet og innsats. Lokalsamfunnsarbeidet bidrar til at mennesker kan stole på andre ut fra et bredt sammensatt erfaringsgrunnlag. Retningslinjene for diakoner er klare på at relasjonelt arbeid er viktig. Diakonen skal søke samarbeid med andre samfunnsaktører. Målsettingen kan knyttes til både det kriminalitetsforebyggende og den trygghetsskapende virksomheten lokalt. Trossamfunn kan bidra til å fylle mellomrommene mellom ytterpunktene. Hva slags samarbeidsklima og atmosfære det blir med mindre grad av så vel personlig som systemtillit, er et åpent spørsmål. De "robuste" miljøene som oppstår, vil ha klare svakheter dersom de ikke tar hensyn til konteksten arbeidet skal foregå i.

I flere av trossamfunnenes lokale arbeid er samarbeid en bærebjelke, men YOMA-studien viste at enkelte trossamfunn har etablert seg uten en vektlegging av den lokale konteksten. Den norske kirke er lokalt organisert. Den arbeider ut fra en holdning om at religionsdialog har en stor egenverdi. I tillegg er religionsdialogen et verktøy for å forebygge konflikter, utdype kulturforståelse, vennskap og respekt for tro og livssynsmangfold. Etterspørselen etter slik kompetanse er mindre ettertraktet dersom livssynsnøytralitet er målet, men i et livssynsåpent samfunn vil dette lagspillet være avgjørende for å bygge tillit og tilhørighet. Derfor blir det avgjørende om Forum for dialog og samarbeid fortsetter å sette dialogen i sentrum, i den hensikt å skape tillit og relasjon som åpner et felles handlingsrom. Det forebyg-

gende arbeidet mot radikaliserings og terrorisme vil tjene på et bredt anlagt sosialt arbeid der handlingsrommet for fellesskapet lokalt får større betydning enn kontrolldimensjonen. Det innebærer ikke en naiv holdning, men en vektlegging av at tillit bygges lokalt gjennom relasjoner på mange plan der alle av gode krefter forener sin innsats for kommende generasjoner. Møteplasser for dialog og samarbeid og fortellingene de baseres på, må derfor ha et "vi" som åpner dører snarere enn å lukke dem.

Avslutning

I denne artikkelen har jeg tegnet et bilde av virksomheten til Forum for dialog og samarbeid i Søndre Nordstrand. Jeg har pekt på noen utfordringer knyttet til tillit. Det er interessant at de religiøse aktørene bidrar aktivt. De har betydelige nettverk og kan utveksle viktig informasjon. Kjennskap til hverandre og praktisk samarbeid kan øke tilliten lokalt. Det er en viktig rolle politiet har i arbeidet, og de har valgt en bredt anlagt profil for sitt bidrag til dialog og samarbeid, men trossamfunn kan også bidra i arbeidet for stabilitet og balanse i mellomrommet mellom ytterpunktene. Slik jeg ser det, må gjensidig tillit bygges lokalt og utvikles som personlig tillit og systemtillit. Det krever derfor en balanse mellom kontroll- og trygghetsdimensjonen ved arbeidet. Også det forebyggende arbeidet vil på sikt tjene på et bredt anlagt sosialt arbeid. Forumets grunnfortelling har betydning. Det er et potensial i den sammensatte og uferdige bydelen Søndre Nordstrand. Den har sin egen nerve som gir rom og muligheter for dialog og samarbeid på tvers. Felles innsats for områdeløftet i Oslo Sør kan gi resultater om også bygg for de ulike trossamfunn tegnes inn og inngår i planer. For også bygg og helhet i omgivelsene kan skape tillit, tilhørighet og atmosfære for samarbeid. Alle trossamfunn er viktige å få på banen. Den norske kirke og menighetene bør fortsette å prioritere arbeidet, og diakoner bør kjenne seg kalt til å bidra.

Litteraturliste

- Aktiv i Grorud (2015). "Dialogkonferanse for ungdom i bydel Grorud", <http://nyheter.aktivigrorud.com/dialogkonferanse-for-ungdom-i-bydel-grorud/>. Hentet 20.03.2017.
- Aguilar, Inger (2011). "Jeg er med- om frivillighet og deltakelse i bydel Søndre Nordstrand". Oslo: Mangfoldsutvalget Bydel Søndre Nordstrand.
- Bowers du Toit, N.F., 2017, 'Meeting the challenge of poverty and inequality? 'Hindrances and helps' with regard to congregational mobilisation in South Africa', HTS Teologiese Studies/ Theological Studies 73(2), 23836. <https://doi.org/10.4102/hts.v73i2.3836>.
- Det Norske Diakonforbund (2014). Yrkesetiske retningslinjer for diakoner. Oslo: Det Norske Diakonforbund.
- Den norske kirke (2017) Intensjonsavtale mellom Den norske og utlendingsdirektoratet.
- <https://kirken.no/nb-NO/sokeside-kirken.no/?q=intensjonsavtale+mellom+den+norske+kirke+og+utlendingsenheten>. Hentet 22.03.2017
- Grimen, Harald (2009). *Hva er tillit?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Guldbrandsen, Trygve (1999). "Makt som generalisert kommunikasjonsmedium - Niklas Luhmann om makt" I Engelstad, Fredrik (red.). *Om makt Teori og kritikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kirkemøtet (2016) Sak 15/16 Religionsmøte og dialog.
- Luhmann, Niklas (2005). *Förtroende- en mekanism för reduktion av social komplexitet*, Göteborg: Daidalos.
- NTB tekst (2010). "Ingen psykiatrisk historie forklarer familiedrap" NTB 24.09.2010.
- Politiet (2015). "Beredskapsforum et med trossamfunn, politi og kommune". https://www.politi.no/romerike/om_oss/Tema_377.xhtml. Hentet 22.03.2017.
- Politiet (2007). "Politiråd bidrar til tryggere lokalsamfunn". https://www.politi.no/vestfold/aktuelt/nyhetsarkiv/2007_11/Nyhet_4019.xhtml. Hentet 23.03.2017.
- Swart, Ignatius (2013). "Youth at the margins: Introducing a new research initiative in an ongoing South-North collaboration in the context of international diaconia." *Diaconia* 4(1): 2-26. doi:10.13109/diac.2013.4.1.2.
- Søndre Nordstrand (2015). "Oslo Sør-Satsningen 2015 Aktivitetsrapport". Oslo: Bydel Søndre Nordstrand.
- Søndre Nordstrand (udatert) "Forum for dialog og samarbeid Et forum for bydelens beboere". Oslo: Bydel Søndre Nordstrand.
- Wiggen, Kjersti Stabell, Dzamarija, Minja Tea, Thorsdalen, Bjørn og Østby, Lars (2015). Innvandreres demografi og levekår i Groruddalen, Søndre Nordstrand, Gamle Oslo og Grünerløkka Rapport 2015/43. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/en/befolkning/artikler-og-publikasjoner/innvandreres-demografi-og-levekar-i-groruddalen-sondre-nordstrand-gamle-oslo-og-grunerlokka>. Hentet 23.03.2017.
- Zumthor, Peter (2006). *Atmospheres*, Basel: Birkhäuser.